

نقالی و روحوی

فریده رازی

نشر مرکز

فهرست

سخن مؤلف نه

نقالی

- پیشینه ۱
- موسیقی و داستان‌سرایی پیش از اسلام ۵
- آثار ادبی نوشتاری ۱۰
- سنت‌های شفاهی ۱۶
- سنت‌های قومی ۱۷
- نقال و نقالی ۱۸
- منابع روایت‌های ملی و حماسی ۲۲
- روایت‌های نوشتاری ۲۲
- روایت‌های شفاهی ۲۷
- تومار ۲۹
- سیر تاریخی نقالی ۳۰
- نقالی و نقاشی ۳۶
- نقالی مذهبی ۳۷
- انواع نقالی ۴۰
- برده‌داری ۴۰
- شمایل خوانی ۴۱
- صورت‌خوانی ۴۱

۴۲	حمله خوانی
۴۲	سخنوری
۴۵	قوالی
۴۵	روضه خوانی
۴۷	خلاصه‌ی روضه‌ی امام حسین (ع) در دهه‌ی اول محرم
۴۸	خلاصه‌ی روضه‌ی امام حسین (ع) در روز عاشورا
۴۸	خلاصه‌ی روضه‌ی بعد از واقعه‌ی کربلا
۴۹	روضه خوانی زنانه
۵۰	عاشق‌ها یا اوزان‌ها: نقالی آوایی و موسیقایی
۵۱	قهوه‌خانه
۵۲	نقال و تماشاچی
۵۵	مرشد شدن
۵۵	پیاله گرفتن
۵۶	نقالان دوره‌ی قاجار و اوایل پهلوی
۶۰	برخی از نقالان معاصر
۷۵	زنان نقال
۷۹	نقال خارجی
۷۹	بازگشت به هنرهای سنتی
۸۰	قهوه‌خانه‌های عصر جدید
۸۱	دوره‌ی یادگیری
۸۲	رابطه‌ی دین و نقالی
۸۲	اجرای نمایش نقالی
۸۳	ترتیب نقالی
۸۵	بیان داستان
۸۶	توجه
۸۷	مبنای داستان
۸۷	سخن‌پردازی

۸۸	ربط دادن
۹۱	نتیجه
روحوضی	
۹۳	تاریخ مختصر نمایش در ایران
۱۰۵	جشن‌های ایرانی
۱۰۶	عید نوروز
۱۰۷	اردیبهشتگان
۱۰۸	خردادگان
۱۰۸	جشن نیلوفر و تیرگان
۱۰۸	مردادگان
۱۰۸	شهریورگان
۱۰۹	مهرگان
۱۰۹	آبانگان
۱۱۰	آذرخش
۱۱۰	عید دی ماه و خرم روز
۱۱۱	جشن اسفندیار
۱۱۱	چهارشنبه‌سوری
۱۱۲	انواع نمایش‌های مردمی
۱۱۳	معرکه
۱۱۳	سایه‌بازی
۱۱۴	نقاره‌زنی
۱۱۵	تعزیه
۱۱۸	روحوضی یا تخت‌حوضی
۱۲۵	خیمه‌شب‌بازی
۱۲۶	انواع شخصیت‌ها
۱۲۶	سیاه

حاجی	۱۲۸
زن حاجی	۱۲۹
دختر حاجی	۱۲۹
شُلی	۱۳۰
شاه	۱۳۰
سردار و داروغه	۱۳۰
فُکلی	۱۳۰
مسخره	۱۳۱
بازیگران معروف آن زمان	۱۳۱
دستمزد	۱۳۳
صحنه	۱۳۴
لباس	۱۳۵
بُزک	۱۳۶
موسیقی	۱۳۶
خانه‌های شهری	۱۳۷
تماشاخانه‌های معروف	۱۳۸
نمونه‌ای از نمایش‌های قدیم	۱۳۹
بازی زنان	۱۴۷
چند بازی روحوضی	۱۴۷
بازیگران معاصر	۱۴۸
گزیده‌ی منابع	۱۵۱
نمایه	۱۵۳

سخن مؤلف

تحقیق در مورد نقالی و روحوضی بسیار دامنه‌دار است و می‌توان از منابع گوناگون شواهد مهم و جالبی درباره‌ی آنها به دست آورد. این سنت‌ها به درستی ریشه‌دار و زیبا و پرارزش‌اند و هرگونه تحقیقی در مورد آنها این عمق و ارزش‌ها را بیش از پیش نمایان می‌سازد، به‌خصوص نمایش روحوضی که جنبه‌ی انتقادی و اجتماعی دارد و می‌تواند الگوی نمایش‌های روزآمد و پرمخاطبی باشد.

سال‌ها آرزو داشتم در مورد نمایش تحقیق کنم و چند نمایش‌نامه نیز ترجمه کردم، ولی وقتی چند کتاب پژوهشی جالب به دستم رسید، قسمت نقالی و روحوضی را بیشتر پسندیدم و مصمم شدم در این دو زمینه کار کنم. با جست‌وجوی فراوان در منابع متعدد فارسی و انگلیسی، و نشستن پای صحبت مرشدان و نقالان پیش‌کسوت و جوان، مجموعه‌ای فراهم آمد که در آن، چگونگی شکل‌گیری و پیشینه و سیر تاریخی این دو هنر نمایشی بررسی شده است، مجموعه‌ای که بی‌تردید می‌توان نکات بسیاری بر آن افزود.

در اینجا لازم می‌دانم از آقای دکتر امید طیب‌زاده که منابع باارزشی در اختیارم گذاشتند و همین‌طور از آقای کامران فانی که با بی‌ریایی و لطف خاص خود مرا بدین کار تشویق کردند و همچنین از خانم هایده

عبدالحسین زاده که ویرایش کتاب را به انجام رساندند سپاس‌گزاری کنم. امید دارم استادان باکفایت ما در این زمینه کارهای بیشتری عرضه کنند چون جای کار و سخن ناگفته بسیار دارد.

فریده رازی

تیر ۱۳۸۹

نقالی

پیشینه

قصه‌گویی و داستان‌سرایی به صورت نقل و روایت شفاهی، یا به نظم یا به نثر و همراه با موسیقی، از قدیم‌ترین روزگاران در میان همه‌ی اقوام و ملل جهان مرسوم و رایج بوده است. بیشتر حماسه‌های کهن ملی و دینی جهان، چون *ایلیاد* و *ادیسه‌ی یونانی*، ساگا‌های اروپای شمالی، شانسون‌های قرون وسطای اروپا، *مهابهاراتا* و *رامایانای هندی*، داستان‌های *شاهنامه‌ی فردوسی* و دیگر حماسه‌های ملی ایرانی چون *گرشاسپ‌نامه* و *برزنامه* و *بهمن‌نامه*، همگی پیش از آنکه به صورت مکتوب درآیند و شکل منظم و منسجم ادبی به خود بگیرند، اخبار و روایاتی بوده‌اند درباره‌ی کارها و ماجراها و پیروزی‌های خدایان و پیشوایان و شاهان و پهلوانان، که شاعران و راویان و نقالان حرفه‌ای آنها را در جشن‌ها و مراسم دینی و در مجالس و اجتماعات مردمی بازمی‌گفته و با موسیقی و نوازندگی به آواز می‌سروده‌اند. بیشتر داستان‌های عاشقانه یا پرماجرا و شگفت‌انگیز، که امروز بخشی از ادبیات منظوم و مثنوی ملت‌های گوناگون جهان را تشکیل می‌دهند نیز در اصل از همین‌گونه روایت‌ها بوده و در دربارها و محافل دوستانه و خانه‌ها، یا در جایگاه‌های مخصوص در شهرها و روستاها، در میان جمعی از مردم، در قالب نقالی و قصه‌گویی گزارش و بیان می‌شدند.

به گفته‌ی ژول مول، محقق فرانسوی، داستان‌ها و روایت‌های شفاهی که از نسل‌های گذشته سینه به سینه نقل شده‌اند اساس تاریخ ملت‌ها را